

INTRODUCERE

Ca ființe sociale, oamenii au trăit și s-au format în comunități mai extinse sau mai restrânse, au transmis din generație în generație valori, cunoștințe și aptitudini, și-au format moduri de viață specifice, determinate și de mediul natural și social în care au evoluat. Pe măsura dezvoltării capacității de deplasare, de producție și de schimburi, la început în natură, mai apoi în echivalent sau moneda de schimb, aceste comunități au intrat în raporturi care au permis schimbul de valori și cunoștințe, păstrându-și modurile de viață specifice în strânsă legătură cu natura înconjurătoare. Așa s-au format și au evoluat valorile și creațiile culturale, cultura în sensul în care este cunoscută.

Potrivit Declarației UNESCO adoptată la Mexico în 1982 privind politicile culturale, «cultura oferă omului capacitatea de reflecție asupra lui-însuși. Ea face din noi ființe specific umane, raționale, critice și angajate etc. Prin ea noi discernem valori și efectuăm alegeri. Prin ea omul se exprimă, ia cunoștință de el însuși, se recunoaște ca un proiect neterminat, repune în discuție propriile realizări, caută fără încetare noi semnificații și creează opere care trec dincolo de el».¹

Cum afirma un autor specialist în probleme privind suveranitatea statelor și statutul minorităților, omul datorează demnitatea sa culturii sale și vocației sale de a fi civilizată; de aceea, în filozofia drepturilor omului, un loc central ocupă, după viața și integritatea fizică, modurile de exprimare culturală, libertatea de expresie, de conștiință, de gândire, de reuniune și de asociere, dreptul la educație.²

---

¹ Declaration on cultural policy, adopted by Mundiacult World Conference on cultural policies, Mexico City, 28 July-6 August 1982.

² Ben Achour, *Souveraineté étatique et protection internationale des minorités*, RCADI vol. 245 (IV), 1994, p. 332.

De-a lungul secolelor, prin contribuția tuturor popoarelor s-a format un ansamblu de valori și creații pe care UNESCO le-a inclus, sub diferite forme, în ceea ce numim patrimoniul universal al culturii umanității, pe care îl promovează și cere tuturor statelor să-l protejeze.

Fiecare comunitate, mai apoi fiecare popor a intrat în istoria omenirii cu un bagaj de cunoștințe și aptitudini, cu un mod de viață, care au suferit desigur influențe din partea altor popoare, fără a-și pierde identitatea, și le-a transmis generațiilor succesive. Multe din aceste valori au intrat mai devreme sau mai târziu în patrimoniul universal al culturii.

Războaie de cucerire, politici de dominație au urmărit să șteargă aceste identități, să le asimileze la cultura, limba și modul de viață al altor popoare. În cele mai multe cazuri ele au dus la culturi mixte, care au îmbinat elemente din viața mai multor popoare; în alte cazuri, rezultatul a fost conviețuirea pe același teritoriu a unor culturi diferite, practicate de grupuri umane diferite, în raporturi când pașnice, când conflictuale; notăm de asemenea dispariția unor culturi sau a unor expresii ale acestora atunci când comunitățile umane care le-au produs au dispărut ori s-au adaptat altor sisteme de valori.

În fiecare caz, ceea ce a fost și rămâne determinant constă în capacitatea și atașamentul comunităților umane aflate în spatele fiecărei culturi de a o promova în viața lor și în raporturile cu alte comunități. Aceste evoluții și raporturi au fost abordate de normele de drept internațional numai în termeni generali și multă vreme ignorate în lumea juridică.

Până nu demult, normele de drept au ignorat în mare măsură cultura ca atare, considerând-o mai curând un fenomen de alegere individuală a fiecărei persoane, care menținea desigur unele trăsături distincte, dar se concilia ușor cu o cultură a majorității populației și care nu presupunea norme de drept specifice. Multiculturalismul, potențat și de consecințele globalizării și având ca purtători comunități mai importante, a adus însă fenomenul culturii specifice în centrul dezbaterii politice și ca urmare și al preocupărilor juridice. Se pune deci problema dacă se va opta pentru un «multiculturalism al fricii» (de fragmentare), care ar

conduce la represiune, la încălcarea normelor unei societăți liberale și la negarea identității culturale a grupurilor minoritare, sau un «multiculturalism al speranței»³, care ar promova diversitatea culturală ca pe o situație normală și pozitivă.

Este indiscutabil că problemele legate de diversitatea culturilor și de expresiile culturale diferite trebuie tratate în cadrul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. De altfel, se apreciază că discuția despre cultură în contextul drepturilor omului a fost generată după 1990 de trei factori: mișcările etnice în perioada post-comunistă în Europa centrală și de Est, insistența popoarelor autohtone de a stabili locul lor specific în cadrul drepturilor omului și provocarea la adresa universalității drepturilor omului ridicată de unele state din Asia cu referire la culturile lor specifice, la Conferința mondială a drepturilor omului de la Viena din 1993.⁴

Sunt însă și alți factori care trebuie luați în considerare, și anume creșterea fenomenului migrației și formarea de comunități puternice, stabile și cu un anumit nivel de bunăstare economică, ale emigranților în țările dezvoltate și reacția identităților diferitelor comunități, uneori a unor popoare întregi, în fața presiunilor integraționiste generate de globalizare, și desigur creșterea locului și ponderii principiului nediscriminării în contextul drepturilor omului.

În zilele noastre, ca urmare a fenomenelor globalizării și altor evoluții în raporturile internaționale, s-au extins provocările la adresa culturilor unor popoare și comunități, ceea ce poate duce la dispariția unor culturi, la restrângerea accesului la cultura proprie și la cultura universală, la restrângerea patrimoniului universal al culturii. Dreptul internațional a dezvoltat însă o serie de drepturi și obligații în domeniul culturii, alături de cele în domeniile politic și economic. Aceste norme ne ajută să vedem în ce spațiu juridic poate să se manifeste cultura sub diferitele ei forme, pot să se exprime

---

³ Marianne Wilhelm, *L'étendue des droits relatifs à l'identité à la lumière des droits autochtones*, in „Les droits culturels, une catégorie sous-développée des droits de l'homme”, Collection interdisciplinaire (vol. 22), 1991, Editions Universitaires Fribourg, Suisse, p. 221-222.

⁴ Jessica Almqvist, *Human Rights, Culture and the Rule of Law*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2005, p. 6.

diferitele culturi, ce garanții și ce instituții juridice există sau ar trebui să existe pentru a face posibile respectarea, protecția și realizarea acestor manifestări. Aceasta face necesară acțiunea statelor, a comunității internaționale pentru protecția diferitelor culturi față de acțiunile de asimilare și de uniformizare împotriva voinței comunităților și popoarelor respective. Respectarea acestor drepturi și obligații este esențială pentru protecția patrimoniului cultural universal.

Capitolul I - Cultura și drepturile omului

Secțiunea I - Noțiunea de cultură

Pentru a înțelege relația dintre cultură și drepturile omului, ca de altfel și conținutul drepturilor culturale, este necesar să clarificăm sensul noțiunii de cultură. Termenul de cultură este folosit fie în sens larg - ca expresie a relațiilor sociale de zi cu zi, ca sumă a tuturor activităților umane, a cunoștințelor și practicilor, deci tot ceea ce face omul diferit de natură - fie în sens restrâns, cuprinzând activitățile creatoare, realizările intelectuale ale omului în domeniile muzicii, literaturii, artelor, arhitecturii, filmului și în celelalte domenii ale creației spirituale⁵, fie în sens extins, dând expresie modului de viață al diferitelor comunități.

Analiza diferitelor documente și a practicii internaționale demonstrează acceptarea clară a noțiunii de cultură în sensul ei cel mai larg. Recomandarea din 1976 a Conferinței generale a UNESCO asupra participării popoarelor la viața culturală și a contribuției lor la aceasta precizează, încă din preambul, că prin cultură se înțelege „un fenomen social care rezultă din asocierea și cooperarea persoanelor în activități creative, și nu numai o acumulare de lucrări și de cunoștințe produse de o elită...”; „cultura nu este limitată la accesul la lucrări de artă și la creațiile literare..., ci înseamnă în același timp dobândirea cunoașterii, cerința unui mod de viață și nevoia de a comunica”.

Declarația Universală a UNESCO privind diversitatea culturală din 2003 definește cultura ca «un set de trăsături distinctive spirituale, materiale, intelectuale și emoționale ale unei societăți ori ale unui grup social, (care)alături de arte și literatură cuprinde

---

⁵ Cf. Ianusz Symonides, *The history of the paradox of cultural rights and the discussion within UNESCO*, în „Les droits culturels...”, p. 51.

moduri de viață, moduri de a trăi în grup, sisteme de valori, tradiții și credințe. «În același sens, raportul final al Conferinței mondiale din 1982 asupra politicilor culturale declara următoarele: „Cultura cuprinde, deci, creația artistică împreună cu interpretarea, executarea și difuzarea lucrărilor de artă, cultura fizică, sporturile, jocurile și activitățile în aer liber, precum și modul în care o societate și membrii săi își exprimă sentimentele pentru frumusețe și armonie și viziunea lor asupra lumii, ca și modurile de creație științifică și tehnologică și de control asupra mediului lor natural”.

Declarația asupra drepturilor culturale adoptată la Fribourg prezintă cultura ca incluzând «acele valori, credințe, convingeri, limbi, cunoștințe, precum și artele, tradițiile, instituțiile și modul de viață, prin care o persoană sau un grup exprimă umanitatea lor și sensurile pe care le dau existenței și dezvoltării lor».⁶

Mergând mai în profunzime, unii autori se referă la obiceiuri, moravuri, tradiții, ritualuri, tip de locuință, dar și la producerea de obiecte de artă, cultivarea muzicii, stabilirea de organizații culturale, publicarea de cărți în limba proprie, transmiterea culturii proprii prin educarea generațiilor viitoare, fie în școli separate, fie prin asigurarea respectului pentru cultura minorităților în școlile publice, iar în ceea ce privește popoarele indigene, la legătura lor ancestrală cu pământul.⁷

O definiție antropologică a termenului include limba, normele și valorile, credințele și practicile unui anumit grup, respectiv un ansamblu de trăsături care unesc membrii grupului și îi deosebesc de alte grupuri, influențează viziunea lor asupra lumii și structurează viața lor individuală sau colectivă.⁸

Alți autori examinează cultura ca un context, ca o structură în care individul face alegeri în viață; astfel, se afirmă că limba și istoria noastră sunt mediul prin care devenim conștienți de

---

⁶ Déclaration de Fribourg sur les droits culturels; Patrice Meyer-Bisch(dir.), *Les droits culturels; projet de Déclaration*, Edition UNESCO, Editions Universitaires, Fribourg, Suisse, 1998.

⁷ Ianusz Symonides, art. cit., p. 51.

⁸ Definiție dată în *International Encyclopedia of Sociology*, ed. F.N. Magill, Londra, 1995, vol. I, p. 279, citată de Julie Ringelheim, *Diversité culturelle et droits de l'homme*, éd. Bruylant, Bruxelles, 2006, p. 6.